

Enciklike pape Pija XI.

za moralno-socijalni preporod društva.

Dr. Andrija Živković.

(Nastavak)

10. Enciklika⁸² »Casti conubii« (od 31. XII. 1930.)

O kršćanskom braku.

Enciklikom o kršćanskom braku⁸³ iznenadio je Pijo XI. kršćanski svijet. Ne samo radi toga, što je ona po važnosti, po vanrednoj obradbi i unutarnjoj svojoj vrijednosti ravna prvoj njegovoj enciklici »Ubi arcano«, nego i radi toga, što je nitko nije očekivao. Vidi se to iz papinog govora uoči Božića god. 1930. kardinalima i prelatima rimske kurije, gdje ju je sv. Otac navijestio. Iz tih se riječi razabire i osobita važnost, što joj pridaje baš za vrijeme u kojem živimo.⁸⁴ U doba, gdje se mnogo govori o miru među narodima i gdje je doista mir

⁸² AAS, XXII (1930), n. 13. str. 539—592.

⁸³ Moja je namjera bila, da završim s enciklikom o sv. Augustinu. To sam izrično i naveo na koncu njezinog izlaganja. Međutim je o Božiću objavljena nova enciklika, koja eminentno potcrtava baš ono gledište, s kojega ja promatram i ističem enciklički razasute misli i nastojanja pape Pija XI. Nije moguće zato, da izostavim ovu encikliku o braku, pa da u zaokruženom prikazu sviju papinih dosadanjih enciklika uzmanjka ona, koja i za moralni i za socijalni preporod društva ima prvotnu važnost. Ona se doista postavlja kao kruna svemu nastojanju Pija XI. za obnovu savremenog društvenog života.

⁸⁴ »Sarà un' enciclica di soggetto importantissimo e che interessa quant' altro mai la famiglia, gli stati, anzi l' umanità intera; un argomento di perenne attualità, attualità, che oggi presenta aspetti quanto mai lacrimevoli e preoccupanti; tanto preoccupanti da farci ritenere in coscienza il nostro intervento non soltanto opportuno e necessario, ma anche urgente. È evidente, che per la sua gravità ed importanza essa ha necessariamente richiesto una lunga meditazione e preparazione ed aveva già fatto molto cammino nel nostro spirito ancor prima che un connubio regale venisse a renderla e più opportuna e più necessaria che già non la facessero le condizioni generali del mondo«. AAS XXII (1930) n. 13. str. 537.

potreban za razvoj i napredak kako moralni, tako materijalni svega čovječanstva, neke podzemne sile, daleko od Boga i od Crkve, ometaju taj rad. Kao za ruglo svemu svijetu: dok pričaju o miru, izgrađuju i usavršuju svoju oružanu snagu. Jedni drugima ne vjeruju. Svi mi to gledamo na svoje oči, ali svi ne razumijemo toga postupka. Razumiju ga samo oni, koji znadu, da mira među narodima ne će i ne može biti, gdje nema ljubavi. A ljubav je B o ž j a kćerka. Da se narodi uspješno uzmognu odhrvati rasulu i propasti, morali bi svim sredstvima onemogućiti i uništiti razmahanu protisocijalnu i protuvjersku propagandu. Dati Bogu, što je Božje u čitavom javnom i privatnom životu. Staviti svoj privatni, društveni i politički rad pod zaštitu Stvoritelja svijeta i života, te se vladati prema njegovim naravnim i pozitivnim zakonima.

Ali o tom nema govora! Države srću u svoju propast, kamo ih vode slijepi državnici. Javni se život naroda odvija bez obzira na prava, što ih ima Bog na naš život. Svi gledaju s užasom na boljševičku neman, koja im prijeti propašću, ali ništa ne poduzimaju, da onemoguće razvoj boljševičkih i d e j a u svojim državama. Misle, da su se ogradili od prodiranja boljševizma, ako progone organizirane domaće komuniste, ako paze i sprečavaju agitaciju u tom smjeru, zabranjujući njihove novine, knjige i propagandu. I dok to rade i brižno provode, dotle im domaći njihovi ljudi, neorganizirani komuniste, namješteni u državnoj službi, pišu knjige, prožete potenciranim boljševičkim duhom, gdje razvijaju principe, što ruše svaki državni poredak, stvaraju i odgajaju duhove, koji jedva čekaju da nastupi čas izgradnje i napretka onako, kako se danas provodi u Rusiji. Ono, što se zove kod nas »javno mnijenje«, ne vidi, gdje treba postaviti sjekiru, da se zlo iskorijeni. Ne uvida otkud prijeti propast i ne zna, kako joj se jedino može izbjeći. To je prokletstvo otpada od Boga i od vjere! Duhovna i duševna sljepoća našeg društva.

U tu tamu evo ponovno unosi vrhovni poglavar naše Crkve luč svjetla. Podiže svoj glas i upozorava:

»Iz iskustva znamo, da je nepokolebiva stalnost brakova najobilatiji izvor poštenog života i neokaljanog čudoreda; pa ako se u tomu sačuva red, spas je države u sigurnosti: takova je država, kakove su obitelji i ljudi, koji je sačinjavaju. Iz njih ona sastoji kao tijelo iz udova. Oni dakle, koji odvažno brane nepovredivu stalnost braka

imaju najveću zaslugu koliko za posebno dobro žena i djece, toliko za opće dobro ljudskoga društva.«⁸⁵

Odgojite, veli Pijo XI., dobre državljane i osigurali ste svoje državne organizacije. A dobre vam državljane odgajaju samo dobre obitelji.⁸⁶ Valjanih pak i čestitih obitelji nema tamo, gdje se visoko ne poštiva svetinja kršćanskog braka.

Otud ovoj enciklici ogromna važnost. Ona nije jedan dokumenat, koji se omeđuje na pripadnike katoličke Crkve, a upozorava, upućuje i veže samo njihove savjesti. Ona je dokumenat općeg značenja i općenite vrijednosti, kojemu nitko ne može poreći duboki zahvat u čitav savremeni društveni život.⁸⁷ Istina, enciklika se u prvom redu obraća pripadnicima katoličke Crkve, jer ni kod njih ne stoji brak svagdje na onoj pravoj visini. Ali preko njih želi papa upozoriti na razorno shvaćanje i stanje braka uopće, a na zablude onih, koji mu svijesno i namjerice podrezuju korijen, napose. Nalaže doduše, biskupima da pouče tamo, gdje treba o pravoj naravi, cijeni, prednostima i blagodatima kršćanskoga braka. No taj glas veže jednako svakog svijesnog katolika, a pogotovo javnog radnika, djelovao on riječju ili perom. Kad znamo, koliko je u svijetu neznanje i nepoznavanje božjih zapovijedi i božjih stvari; koliko se razmahala drzovitost i oholost ljudskog duha, prezirući sve, što sjeća na Boga i njegovu Crkvu; kolika li je napokon praktična otuđenost od kršćanskog života, svijesno prestupanje i kidanje bračnog veza, onda nas ne smije čuditi, da je sv. Ocu toliko stalo, da ne ostavi netaknutim ni jednog pitanja, koje je u vezi s kršćanskim shvaćanjem braka.

Enciklika ima 3 dijela. Prvi izlaže: što je i kakav je pravi kršćanski brak, naročito koja je i kolika dobra Bog dao pravoj ženidbi. Drugi dio iznosi crnu sliku: što se sve čini i kako se sve krši ova božanska uredba, baš u naše dane. Treći dio upozoruje na sredstva, kojima se velika i pogubna zla dadu

⁸⁵ AAS XXII (1930) n. 13. str. 554.

⁸⁶ O tomu, da dobre državljane nije u stanju odgojiti država, nego obitelji, donio je Pijo XI. nepobitne dokaze u enciklici »Divini illius magistri« (od 31. XII. 1929.) o kršćanskom odgoju mladeži. Vidi str. 70. i sl.

⁸⁷ To izrično priznaje beogradska »Politika« (od 7. II. 1931.). Iz izvještaja toga lista vidi se, koliki je utisak učinila ova enciklika među pravoslavnima. Daje pravo Piju XI., kad u obranu braka podiže svoj glas protiv svih modernih tekovina, koje ga sistematski razaraju.

ukloniti i ženidbi povratiti dužno poštovanje. Iz obilja ovog dragocjenog materijala mi ćemo iznijeti samo ono, što za naše vrijeme ima osobitu važnost, a što je ujedno kadro učvrstiti naše dosadanje izvode o preporodnom radu Pija XI.

I. Kakova dobra nosi sobom kršćanski brak?

Sv. Augustin je kratko, a jezgrovito naznačio dobra braka s tri riječi: djeca, vjernost, sakrament.⁸⁸ Prema toj razdiobi polazi enciklika u svom izlaganju. Sva tri elementa pravog braka imaju prvenstveno moralnu, a potom i socijalnu važnost, koja u naše doba otskače na osobiti način.

1. O dužnosti, da roditelji **radaju djecu** u braku — ne bi doista smjelo biti ni govora. I ne bi ga bilo, da ljudi tu instituciju ne nastoje izigrati. Ali ovdje nije riječ o dužnosti, nego o djeci kao jednomu dobru ženidbe, koje stoji na prvom mjestu. I nema sumnje: u pravoj su kršćanskoj obitelji djeca doista jedno dobro, jedan dar božji. Tako o svojoj djeci govore i otac i mati, prenoseći radost svoju u duše svojih potomaka. Naći ćete još takovih obitelji i ako im je danas broj spao na minimum. Zato je na mjestu, da Pijo XI. potsjeti kršćane roditelje:

»Neka osim toga kršćanski roditelji razumiju, da nijesu određeni samo za rasprostranjivanje i održanje ljudskog roda na zemlji niti, šta više, samo da odgajaju kakovegod poštivaoca pravoga Boga, nego da radaju podmladak Crkvi Kristovoj, da donose na svijet »građane Svetih« i »ukućane Božje« kako bi se sve većma množio puk, predan poštivanju Boga i Spasa našega«.

U toj se misli odrazuje visoko moralno, gotovo neko sveto poimanje ženidbe. Duboko bi ga trebalo usaditi u srca vjernika. Ako ga shvate i razumiju, obuzet će ih »neko uzvišeno i utješljivo ganuće« i njihov će ponos rasti, Njihova radost i veselje smanjit će za polovicu teret i brige, što ih brak sobom donosi. Ali koliko je krasna ova misao, toliko je tužna i crna ona, što nam se nameće, kad pogledamo na realnost oko sebe. Silan je broj onih, koji niti mare za broj »građana svetih« i »ukućana Božjih«, niti za podmladak i porast svoga roda, a još manje za rasprostranjivanje čovječanstva. Sve je to njima deveta briga. Oni imaju pred očima samo sebe i ugod-

⁸⁸ Sv. Augustin: De bono coniugali c. 24. n. 32.

nost svoga života. Što manje rada, što manje tereta, a što više uživanja — to je norma njihovog života. Ako po njoj dođu u sukob s naravnim ili pozitivnim moralnim zakonom, nijesu ni časak u dvojbi, da zakon treba obići ili naprosto prestopiti. I tako gledate obitelji, koje nemaju djece uopće ili koje imaju jedno, najviše dvoje. To su od reda t. zv. inteligentniji slojevi, dakle stanovništvo gradova i trgovišta. Seosko stanovništvo počinje da ih nasljeđuje⁸⁹ i poći će sasvim tragom gradskog stanovništva, ako se pravovremeno ne nađe načina, da se zaustavi ovo zlo, koje mu prijete uništenjem.

2. Bračna **vjernost**, kao drugo dobro, nije nikakova osebitost kršćanskog braka, nego braka kao institucije naravnog zakona. Narušavanje ovoga bračnog ugovora smatralo se uvijek prestupkom jače vrsti. Bilo je mnogo zastranjenja i iskrivljivanja ovoga zakona u povijesti ljudskoga roda. Ali Krist je konačno razbio sve sumnje i odsudio sve nastranosti. Monogamijski brak ima da veže jednoga muškarca uz jednu ženu, bez ikakove iznimke. Ni misao, ni želja⁹⁰ ne smiju narušiti svetosti ove zajednice. Naročito naglasuje sv. Otac:

»Bračna vjernost zahtijeva osim toga, da muž i žena budu svezani nekom osobitom, svetom i čistom ljubavlju: da se ne ljube međusobno kao preljubnici, nego kao što je Krist volio Crkvu... O ljubavi dakle velimo, da nije osnovana samo na tjelesnoj sklonosti, koja brzo prolazi, niti samo u laskavim riječima. Ona je postavljena i na dubokom čuvstvovanju duše i zasvjedočena vanjskim činom — ako je istina da mora pokazati djelo, tko hoće dokazati ljubav...«

Ako se dakle brak ne uzme u užem smislu t. j. kao jedna naročita institucija za rađanje i odgajanje djece, nego u širem smislu t. j. u koliko je on jedna zajednica dvaju bića, jedno

⁸⁹ Prošlogodišnje raspravljanje o »bijeloj kugi«, naročito u Slavoniji, pokazalo je, da je sve traženje uzroka ovom stanju u jednom dijelu našega naroda samo posao onih, koji ispravno ne gledaju. Za dušobrižnika je odmah jasno, da se vjerski jake i svijesne obitelji ne mogu skloniti nikakvim, a najmanje materijalnim razlozima, da u ovako teškoj stvari gaze Božji zakon. Slavonija nije zemlja, gdje se gladuje, pa ni u ovo današnje teško doba. Ali je Slavonija naslijedila puno zla, što su u nju unijeli dijelom stranci, a dijelom domaći, još od vremena granice. I zato je samo jedan put, da se opet svede natalitet na normalu: intenzivni dušobrižnički vjerski i socijalni rad na župama. Najbolje polje za blagotvorni pozitivni razmah katoličke akcije, kojoj su kod nas napravili formule i sheme, ali joj nijesu znali unijeti ni udahnuti života.

⁹⁰ Mt. 5, 28.

drugarsko uzajamno provođenje života, onda ljubav, koja je osnovicom tomu životu, mora dovoditi bračne drugove do međusobnog pomaganja i u duševnom pogledu. Oni će u sebi izgrađivati i usavršavati unutrašnjega čovjeka i tako jedan drugomu pomagati, da se što više i uspješnije približe konačnoj svrhi. Enciklika to naziva: »uzajamno unutarne izgrađivanje«.⁹¹

Taj će uspjeh dakako polučiti samo onaj brak, kojemu je sveta riječ apostola Pavla: »Muževi ljubite svoje žene, kako je Krist ljubio Crkvu (Efežanima 5, 25). Ne zatvaramo oči pred silnim poteškoćama, što se u prvom redu s psihološkog gledišta dižu u dugotrajnom ovakovom bračnom životu; znamo za mučeničko podnašanje pojedinih bračnih drugova u slučaju naslijeđene ili zadobivene bolesti; znamo i za slučajeve sterilnosti ili impotencije, strastvenoj odanosti kakovoj mani (karte, šport, moda). Ali znamo, da je ljubav jača od svega! Ako je dakle ljubavi — bit će i blagoslova! Pogotovo ondje, gdje žena spoznaje i priznaje svoj odnos prema mužu, koji joj diktira sama narav. Sv. Augustin ga zove: red ljubavi.

»Ovaj red obuhvaća prvenstvo muža pred ženom i djecom, te sa strane žene spremu i dragovoljnu podvrženost i pokoravanje, koje Apostol preporučuje ovim riječima: Žene neka budu podložne svojim muževima kao Gospodinu; jer muž je glava žene kao što je Krist glava Crkve (Efež. 5, 22). Ovo pokoravanje ne niječe niti otima slobode, koja ženi pripada radi odličja ljudske osobe jednako kao i radi njezinih plemenitih dužnosti kao supruge, majke i drugarice... Ali zato ono zabranjuje onu pretjeranu slobodu, koja ne mari za dobra obitelji, zabranjuje dijeliti srce od glave, jer to cijelom tijelu donosi silnu štetu i neposrednu opasnost propadanja. Ako je naime muž glava, žena je srce. I kao što on drži prvenstvo upravljanja, tako ona može i mora sebi prisvajati prvenstvo ljubavi.«

U naše doba rasklimanoga obiteljskog života — pravi je uzrok toj nemiloj pojavi: pretjerana sloboda kod žena. Što li će pak sve biti od ovog naraštaja, koji gledamo, kako pred našim očima razuzdano provodi mladost, provodeći u

⁹¹ »Haec mutua coniugum interior conformatio, hoc assiduam sese invicem perficiendi studium verissima quadam ratione, ut docet Catechismus Romanus, etiam primaria matrimonii causa et ratio dici potest, si tamen matrimonium non pressius ut institutum ad prolem rite procreandam educandamque, sed latius ut totius vitae communio, consuetudo, societas accipiatur« AAS, l. c. pag. 549.

djelo neprirodnu ravnopravnost žene s muškarcem! Nikad Crkva nije zapostavljala položaja žene. Ona ga je uvijek mudro i obzirno podređivala položaju muža, ostavljajući ženi slobodu u krugu njezinog naravnog poziva. U novije doba, kad je život prilično izmijenjen, Crkva je izašla u susret opravdanim zahtjevima ženskog svijeta za pravima na polju javnog socijalnog djelovanja prema novim prilikama, ali se s pravom suprotstavila pretjeranoj težnji za emancipacijom.

U ovom je pogledu od nedogledne važnosti po čitav socijalni život ispravan odgoj ženskoga svijeta. Na nj treba paziti po gradovima kao i po selima. Nije tu dostatna sama Crkva sa svojim raznovrsnim pobožnostima i priredbama. Treba još naročitog individualnog i pozitivnog zahvata u psihi ženske omladine.⁹² Ali ni udane žene ne smiju ostati pripuštene sebi samima. Možda su onda opasnosti za njih još i veće. Organizacije katoličkog karaktera mogu tu da spase situaciju.⁹³

3. — Treće dobro kršćanske ženidbe jest njezina **nerazrješivost**. Priznati valja, da će se do shvaćanja o velikoj vrijednosti ovoga dobra kršćanske ženidbe vinuti opet samo oni, koji svijesno stupaju u bračnu zajednicu, nošeni mišlju sv. Pavla apostola o vezi između Krista i Crkve. Do vijeka se ne će Krist od Crkve rastavljati; trajan dakle do smrti ima biti bračni vez. »Što je Bog sastavio, neka čovjek ne rastavlja!«

Pa makar da je čak u izabranom narodu izraelskom Mojsije dozvolio otpuštanje žena s posebnih razloga, Krist je tu povlasticu ukinuo. Dao je ženidbi prvotnu snagu i čvrstoću, koja je dana prvoj ženidbi, prvoga bračnoga para ljudi. Iz ove

⁹² To je poglavlje za sebe, o kojemu nije moguće ovdje naročito raspravljati. Stoji činjenica, da su dobro odgojene ženske generacije, najbolji bedem protiv širenja bezvjerstva u širokim slojevima. Odgajanje žena za apostolski rad, osobito na karitativnom i prosvjetnom polju mora donijeti sigurne uspjehe.

⁹³ Za naše smo prilike imali vrlo dobru organizaciju »Hrvatskih Orlica«. Pošto je njihovo djelovanje obustavljeno odredbom vlasti, nadomještuje ju donekle organizacija »Križarica«. Pored »Marijinih kongregacija« i »Trećeg reda«, valja raditi na širenju organizacije »Križarica«. Za udane žene valja skrbiti u organizaciji »Kršćanskih majki«. Ta vrst organizacije još nije kod nas dosta razvijena. Na njoj, kao na organizacionom katoličkom radu uopće, zapinje u prvom redu radi pomanjkanja dostatnoga broja svećenika u svim našim biskupijama. Kad svećenik-župnik bude uza svog pomoćnika odterećen, moći će se i na ovom polju jače zahvatiti.

se činjenice s jedne strane vidi, kolika je teškoća i teret u nerazrješivosti braka, a s druge strane koliko je od njega veća blagodat kako za pojedinca, tako za opće socijalno dobro. Onu prvu stranu t. j. t e r e t poradi nerazrješivosti u slučajevima neharmoničnosti ili čak nemogućnosti zajedničkoga života, potcrtavaju svi, koji se ne naslanjaju na katoličku Crkvu. Sve kršćanske zajednice, osim rimokatoličke Crkve, rastavljaju brakove, ako ima zato ikakovog dostatnog razloga. A za brak u katoličkoj Crkvi sklopljen vrijedi propis, da ga samo s m r t može rastaviti.⁹⁴

»Kadgod se dakle kaže, da netko sklapa ženidbu, onda je taj ili sklapa tako, da je zaista prava ženidba i u tom će slučaju s njom biti združen onaj neprekidni vez, što po Božanskom pravu prijanja uz svaku pravu ženidbu⁹⁵; ili je sklapa s mišlju, da će biti bez onog neprekidnog veza, onda to nije ženidba, nego nedopušteno združivanje, koje se objektom svojim protivi božanskom zakonu. Ono se dakle ne može niti početi niti nastaviti«.

Ako se površno promatra, onda se ovo naše intrasigentno stanovište u pitanju ženidbenih razrješenja, mora učiniti tvrdim i okrutnim. Dovikuju nam i pokazuju na ogromni broj slučajeva, gdje je jedna stranka stradavala kroz cio život samo zbog krivnje druge stranke. A da je mogla ponovno sklopiti brak, njezinim bi patnjama bio kraj. Pokazuju i na mnoge slučajeve, gdje djeca stradavaju. Osim toga ističu nezabilježeno i nezabilježivo more duševnih muka, što ih sobom nosi nemogućnost potpunog razriješenja bračne zajednice. Posljedica su, vele, otpadi od vjere i prijelazi na drugu vjeroispovijest, pogrde i psovke na Crkvu, javni prezir i omalovažavanje.

Sve je to istina, ali je sve skupa uzeto mnogo manje zlo, nego načelna sloboda razvoda brakova. Enciklika ističe za

⁹⁴ Can. 1118. C. I. C.: »Matrimonium validum ratum et consumatum nulla humana potestate nullaque causa praeterquam morte, dissolvi potest«. Od ovog načelnog stanovišta odstupa crkva samo u slučajevima navedenim u can. 1119. i 1120. U can. 1119. se radi o neizvršenoj ženidbi među krštenima (ili je barem jedno krštenik), a u can. 1120. o ženidbi između nekrštenih, pa makar i bila izvršena (t. zv. privilegium Paulinum).

⁹⁵ »Riječ Gospodinova: što je Bog sastavio, neka čovjek ne rastavlja, treba da se beziznimno odnosi na sve prave ženidbe, jer je rečeno o braku praroditelja, prvom uzoru svakog budućeg braka«.

sav društveni život nesumnjivo daleko znatnije prednosti, što ističu iz nerazrješivosti ženidbenog veza. To su:

a) **prednosti za ženu:** prava ljubav ne pozna konca; traži trajnost i sigurnost do groba. To pruža samo ženidba, koja nosi biljeg nerazrješivosti. — Poticaji na nevjernost, kojih ima izvana i iznutra, odvrćaju čovjeka od tih misli, baš radi toga, jer je vez trajan. Nema straha, da bi muž za slučaj bolesti ili u starosti napustio ženu, kad zna, da se od nje do smrti ne može rastaviti. Konačno čast i poštovanje žene osigurano je kraj muža u braku do njezine smrti.

b) **Prednosti za dječu:** skrb za njihov odgoj samo je onda potpuno osiguran, ako su otac i mati zajedno. Mogu li se oni razvesti, tko zna, kako će podijeliti brigu oko djece i hoće li uvijek jedna stranka sama naći vremena i sredstava za pravilan i čestit odgoj djece.

c) **Prednosti za društvo:** poštenje i čudoredna snaga jednog naroda izvire samo iz vjernog i nepokolebivog izvora obiteljske čestitosti. Svakoj je zato državnoj zajednici ova značajka kršćanske ženidbe najснаžnijim štitom i obranom.

Kršćanska je ženidba sakrament. Ona po nauci Crkve nosi sobom i t. zv. sakramentalnu milost, iz koje će bračni drugovi crpsti svrhunaravne snage za vjerno, sveto i ustrajno ispunjavanje svojih dužnosti i poslova do smrti. Kad bi naše savremeno doba više msililo na ovu značajku ženidbe, bilo bi manje glasova, što viču za razvodom! Sudjelovanje s milošću Božjom znači jedan sveti život. A tamo, gdje je Bog i život u prijateljstvu s njime prva i najviša briga bračnih drugova, nema kraj ostalih životnih dužnosti vremena za misli, koje traže razvrgnuće bračne zajednice! Činjenica je, koja glasno i dostatno govori: Bračni drugovi, koji su iskreno pobožni, odani Crkvi i njezinim propisima, ni u snu ne pomišljaju na pitanja razvoda ili rastave. I oni imaju poteškoća u životu, briga, nesreće, svojih ličnih sklonosti, želja i sl. Ali oni su kod oltara Božjega naučili, da život nije samo naslada i uživanje, nego i dužnost i odricanje.

II. Stare i nove zablude o braku i bračnom životu.

Ne mislimo, da je u vrijeme prije nas, a pogotovo stoljeća unatrag bračni život bio bez mana i prekršaja. Ne gledamo na staro doba kao na kakovo zlatno doba ljudske čestitosti. Zlo je staro kao i rod ljudski. No jedno je kraj zala u naše doba novo: da se zlo opravdava; da ono oblači na se naučno ruho i pod tom maskom dobra traži priznanje. Novo je to: što se zlo nametljivošću i jednom nekažnjenom slobodom predstavlja posvuda na zator poštenja i na propast duša. Osim Crkve i njezinih ljudi, rijetko ćete gdje zamijetiti glas protiv ovoga i ovakovog načina rušenja svih temelja ljudskog pravog blagostanja. Pijo XI. kaže:

»Danas se svetost ženidbe više ne gazi i ne izvrgava ruglu potajno i u skrovitosti, nego javno i bez ikakova stida. Riječju, štampom, svakakvim kazališnim igrama; romanima, ljubavnim i humorističnim pripovijestima; kinematografskim slikama, radiofonskim govorima i napokon svim izumima znanosti. Rastava brakova, preljubi i svi najgadniji poroci ili se kuju u zvijezde ili se barem crtaju takovim bojama da na njima nema nikakove krivnje ni sramote. Ima i takovih knjiga — ljudi se ne ustručavaju nazvati ili znanstvenima — koje su, ne rijetko, zapravo samo oličene nekom patvorenom znanošću, ne bi li tako lakše našle puta, da se ušuljaju. Nauke, koje se u njima brane, prodavaju se kao vanredne tečevine novijeg umovanja. I to, dakako, onog umovanja, za koje se tvrdi, da je u svojoj isključivoj težnji za istinom, odbacilo sve predrasude starih; da ono među ovim zastarjelim mnijenjima uklanja i skida s dnevnoga reda i staru nauku o kršćanskom braku.«

Prema onomu, kako stvari doista stoje u savremenom životu, još je ovo crtanje sv. Oca — preblago. Mi prolazimo kraj knjižara, gdje su izložene knjige, što stubokom obaraju svu našu kršćansku nauku. Prolazimo, kao da ništa nije izloženo... Gledamo na izložbama slika najodurnije slike i šuteći prelazimo preko njih... Slušamo upravo sramotna predavanja samozvanih »učenjaka«, u kojima se čovjeku osporava svaki dar slobode i ljepote Božjeg djeteta... I opet ništa — stvari idu dalje svojim tokom... A zlo nam dopire do grla, sramota se i blud javno banči i guta žrtve. U zagrebačkom kazalištu se događa, da pristojni parovi ustaju i odlaze nakon prvog čina..., jer ne mogu dalje gledati sramote i bestidnosti, što ih govore i izvode glumci i glumice. Izade u kakovom katoličkom glasilu ogorčeni prikaz i tužba na takvo stanje, ali to je sve.

Kolektivna katolička svijest — šuti! Ne šuti možda zato, što bi pozvanima bilo svejedno, šta se u savremenom životu zbiva i s čim se sve moraju da dnevno sastaju katolici vjernici, nego jer većinom ne znaju za to.⁹⁶ A njihov bi glas morao gromko zagrmjeti svaki put, kadgod se u ovoj »zločinačkoj slobodi« blatom prskaju osnovni principi kršćanskog morala...

Sve je danas upereno onamo, da se izrugaju kršćanskom zakonu; da ga omalovaži i prezre. Brak prolazi najgore. Sv. Otac ističe, da je izvor ovome postupanju mišljenje: da ženidba ne potječe od Stvoritelja naravi t. j. od Boga; da je Krist nije uzdigao na dostojanstvo sakramenta, nego da su je ljudi izmislili. Dosljedno toj svojoj misli oni propagiraju t. zv. **privremenu ženidbu, ženidbu na pokusi t. zv. drugarski brak.** Potpuna sloboda uz isključenje djece! Šta više: ima glasova, da ovakovo stanje valja zakonom uvesti i odobriti. Dobro im odgovara enciklika:

»Oni, čini se, niti ne slute, da u svemu tome nema ni traga novije kulture, s kojom se toliko razmeću: ne znaju, da je to poganska izopačenost, koja bi i kulturne narode bez sumnje bacila natrag u barbarske običaje nekih divljih plemena.«

Pristupajući k raspravljanju o pojedinim zabludama Pija XI. ih grupira onako, kako se protive pojedinim dobrima ženidbe. Na prvom je mjestu:

1. Borba protiv djece. Ta se borba vodi s dva stanovišta. Jedno bi mogli nazvati egoističko, a drugo altruističko. Uzroci su kod prvih, što uopće ne će da imaju djece, jer su im na teret; ili, što imaju poteškoća bilo osobnih, bilo imovinskih. Dakle motivi čisto egoistični. I jedni su i drugi uzroci, veli enciklika, »izmišljeni ili pretjerani«. Naglasuje zato bez ikakvog ispričavanja čistu i bistru katoličku nauku, koja je sadržana u ovim riječima:

»Budući dakle da su neki očevitno oступili od kršćanske nauke... te od nedavna našli za shodno, da propovijedaju drugu nauku,

⁹⁶ Njima bi morali biti dojavljeni konkretni slučajevi, da se odmah mogu ili kazniti ili žigosati. To je i za narod najbolja škola. Kako je simpatičan stav krčkoga biskupa, koji poput čuvara s Adrije orlovskim okom pazi na zla, što se šulja oko njegovoga puka i muževno podiže svoj glas protiv uvođenja običaja, što ruše staro poštenje onoga kraja.

to Crkva katolička... nalazeći se odasvud okružena ovim propadanjem ćudoreda, a želeći čistoću braka sačuvati neokaljanom od ove sramotne ljage, **po ustima Našima u znak svog božanskog poslanja, visoko diže glas i ponovno proglašuje:** svaka upotreba ženidbe, ako se vrši tako, da joj se ljudskom nakanom oduzima njezina prirodna sila rađanja života, krši zakon Božji i naravni, a oni, koji tako rade kaljaju se ljagom teškoga grijeha.«

Obzirom na onaj glas izgovora, što se danas radi ekonomskih teških prilika najviše čuje, izrično veli sv. Otac:

»Nikakove poteškoće ne mogu iskrsnuti, koje bi bile jake ukinuti obveznu snagu Božjih zapovijedi, što zabranjuju čine, zle po svojoj unutrašnjoj naravi.«

Mi znamo vrlo dobro, da ljudi prema svome staležu mogu, neki s više, neki s manje poteškoća, staviti svoju djecu na noge i otvoriti im puteve za budućnost. Što ćete reći na činjenicu, da je i dandanas najviše djece kod ekonomski najslabijih? Oni dakle, koji t a j razlog navode što u utrobi ubijaju djecu ili zaprečuju njihovo začće, ne misle ozbiljno. Posve su drugi motivi njihovoj zločinačkoj praksi.

Ono stanovište, što smo ga nazvali altruističkim, samo se na oko čini takovim. U stvari je i ono jednako egoistično kao i prvo. a imali bi, da ga opravdaju osobito teški razlozi s medicinskog, socijalnog i eugeničkog stanovišta.⁹⁷ Nauka je međutim katoličke Crkve da direktno ubijstvo djeteta u majčinoj utrobi **n i k a d a n i j e s l o b o d n o**. To papa ponovno potcrtava. I s teoretskog i praktičkog gledišta ova je stvar za katoličku nauku riješena. Ona ima u životu ne rijetko strašan jedan izgled: pogibaju dva života, a mogao bi da pogine samo jedan! Ali to je naše ljudsko gledanje. Sa gledišta Stvoritelja naravi i ljudskoga života, stvar ima posve drugo lice. Neistraživi su njegovi putevi i nedokučive njegove staze! Mi vjerujemo u Providnost i u dubokoj ljudskoj tuzi priklanjam se u takovom slučaju pred Njezinim odlukama. Sa napretkom medicinske znanosti poduzeti ćemo sve i sva, da spasimo u konkretnom slučaju i majku i dijete; ali nikada ne ćemo odobriti današnjeg stanovišta mnogih liječnika, koji bez ikakvih skrupula ubijaju dijete, da spase život majci.

⁹⁷ Tako zvane medicinske, socijalne i engeničke »indikacije«.

Još će manje moći da opravdaju ovakovo izravno ubijstvo socijalne i eugeničke indikacije. Što eugenika⁹⁸ vrijednoga i dobroga iznosi za društveni napredak i zdravu narodnu budućnost, to ćemo dakako uvijek spremno prihvatiti. Ali se nikada za volju kakovih zemaljskih ciljeva, ne smiju žrtvovati ciljevi svrhunaravski. Nikada se snaga i prosperitet nacije ne smiju uzdići nad zapovijedi Božje i prava, što izvire iz naravnog moralnog zakona.

2. — **Borba protiv bračne vjernosti.** Osim svega onoga, što kvari brak i moralno shvaćanje bračnog života uopće, još se naročito utuvljuju ženskom svijetu neke misli, koje moraju do temelja razrušiti normalni obiteljski i društveni život. To su:

a) sloboda u seksualnom izživljavanju. Prijateljevanje, koje pojedini bračni drug može po volji birati i mijenjati. — Ovu otrovnu misao uštrcava najviše moderna beletristika. Pobijati je ne treba, jer je pobija zdrav razum kod svakog nepokvarenog čovjeka.

b) Emancipacija žena. Enciklika ih klasificira: socijalna, ekonomska, fiziološka. Dakle: sloboda od brige za obitelj i djecu (socijalna); sloboda voditi i upravljati svoje poslove bez znanja i privole muža (ekonomska); sloboda lišiti se tereta bračnih ili materinskih (fiziološka). Enciklika se o njoj ovako izjavljuje:

»No ovo niti je prava emancipacija žene, niti je to ona s razumom skladna i dostojna sloboda, koja pristaje zvanju kršćanske, plemenite žene i supruge. To je prije kvarenje ženske duše i materinskog dostojanstva; izvraćanje čitave obitelji po kojemu muž ostaje bez žene, dijete bez matere, kuća i obitelj bez trajno budnog čuvara. Šta više: ova se lažna sloboda i nenaravna jednakost s mužem obraća na propast samoj ženi. Jer ako žena side s onog kraljevskog prijestola, na koje ju je podiglo evanđelje unutar zidova njezinog doma, bit će doskora stjerana u staro ropstvo — ako i ne očigledno, ali u stvari svakako — i bit će, kako je kod pogana bila: puko orude muža...

Crkva je katolička u promijenjenim prilikama savremenog života usvojila ispravno stanovište: opire se radikalnoj emancipaciji, kako je gore izložena, ali zato izlazi u susret

⁹⁸ Engenika se naziva u novije doba znanost, koja traži, obrađuje i ostvaruje uvjete za uzrast jednoga zdravoga ljudskoga roda; brine se za životne uslove i zdravi odgoj omladine čitavog naroda u tomu smjeru. Ime potječe od Sir Francis Galtona, rodaka i sumišljenika Charlesa Darwina.

svim zdravim modernim zahtjevima, koji zaštićuju ženu u divljoj životnoj utakmici našega vremena. Zar nije žena baš preko Crkve došla do onoga položaja i časti, koji je ide kao Božje stvorenje s neumrlom dušom? I danas je prva Crkva, koja opetovano diže svoj glas u obranu časti žene i majke.⁹⁹

c) stavljanje simpatije na mjesto ljubavi. Kad, vele, nestane simpatije — svatko k sebi! To dakako može biti zahtjev samo ljudi, koji se ne dižu iznad karnalnog osjećaja. Duhovna strana braka, uzvišena žrtva svojih ličnih prohtjeva za jedan visoki cilj, koji se neba dotiče, njima je potpuno nepoznata. Ali zato im poričemo svako pravo, da se miješaju u pitanje braka.¹⁰⁰

3. — **Borba protiv nerazrješivosti braka.** Kršćanski brak ima najveći broj neprijatelja samo radi ovoga svoga karaktera. Jedni hoće, da mu dadu značaj svjetovnog, a drugi čak privatnog ugovora. Po mišljenju prvih valja ga predati u ruke državi. Ona će ga sklapati i razrješivati. Vjera će igrati sporednu ulogu. Slobodan neka bude prema tome uz civilni također i mješoviti brak. Poteškoće bilo lične, što izvire iz karaktera pojedinog bračnog druga, bilo porodične, što se odnose na djecu i njihov odgoj, bilo napokon socijalne, što se odnose na društveni život i položaj — moći će biti uklonjene posvemašnjim rastavljanjem supruaga.

Ovom radikalnom uništenju kršćanskih obitelji, kršćanskog života uopće, a državnog također — opirala se Crkva uvijek najenergičnije, pa i uz cijenu velikih žrtava. Novija povijest državnog i nacionalnog razvoja u mnogim evropskim državama¹⁰¹ — pokazala nam je to dostatno. I do konca svijeta

⁹⁹ Tako se ima shvatiti nastup Pija XI. i mnogih biskupa protiv nedolične ženske mode. Obrana časti ženske, jer je nečedna moda ponizila ženu u očima muškarca.

¹⁰⁰ Neoprostiv je grijeh, što ga počinja naše liberalno novinstvo u ovoj stvari. To je jedno sistematsko kvarenje duša, jedan zločin na vlastitom narodu. To novinstvo znade zabugariti u tužne žice samo kod strahovitog kakovog čina pokvarenoga ili bolje zavedenoga kojega individua. A ono je samo jedan od prvih uzročnika pomanjkanja moralne svijesti i odgovornosti kod slojeva, koji u duši nijesu dostatno izgrađeni.

¹⁰¹ U Austriji za Josipa II., u mladoj Njemačkoj za Bismarcka, u Francuskoj za Combesa, a u najnovije vrijeme kod sklapanja konkordata s pojedinim državama.

— opirat će mu se uvijek jednakom snagom i jednakim žarom. Leo XIII. papa u svojoj enciklici »Arcanum« (od 10. II. 1880.) izložio je nauku Crkve naprama modernim napadajima, koji se stalno opetuju. Kako etnološka istraživanja utvrđuju:

»... ima i u naravnom braku nešto sveto i religiozno, što nije pridošlo, nego je prirodno, što nijesu ljudi unijeli, nego je od naravi, čemu je Bog začetnik i što je već od početka bilo neko naslućivanje utjelovljenja Božje Riječi. Sveti naime značaj braka... izvire ponajprije iz njegovog Božanskog porijekla... zatim iz njegove svrhe: da rada i odgaja Bogu podmladak, a posvećuje supruge... i napokon iz naravnog cilja ženidbe: da bude neko tako rekavši — prevozno sredstvo za prenošenje života... K tome pridolazi novo dostojanstvo dobiveno iz sakramenta, po kojem je ženidba kršćana postala kudikamo plemenitija. Podignuta je do takove uzvišenosti, da se Apostolu prikazala kao veliki misterij.«

U pitanju mješovitih brakova poznato je stanovište katoličke Crkve: ona ih pod izvjesnim uvjetima dozvoljava, ali uvijek naglašuje opasnost indiferentizma, koja se u njima krije za katoličku stranku.¹⁰² Najodlučnije pak odsuđuje enciklika nezapamćenu lakoumnost naših dana, kojom se brakovi rastavljaју. Ta je socijalna kuga preuzela silan razmah, na štetu društva. Socijolozi, koji ne polaze s istog stanovišta s kojeg polazi sv. Otac, ne nazrijevaju u toj činjenici nikakvog dobra po razvoj i napredak društva. Ono na tom putu samo ubrzava katastrofu, koja ga čeka, ne trgne li se pravodobno natrag. I zato katolicima, koji su u svojoj vjeri slabo potkovani, valja dozvati u pamet riječi Pija XI.

»Protiv ovih bezumnosti stoji najnedvojniji zakon Božji, kojega je Krist snažno utvrdio, koga ne mogu oslabiti nikakove ljudske odredbe, zaključci ili volja zakonodavca: što je Bog svezao, neka čovjek ne rastavlja! Ako bi to dakle čovjek htio nepravdom rastaviti, bio bi mu posao uzaludan. S pravom je osim toga Krist ustvrdio: Svaki koji otpušta svoju ženu i uzima drugu — čini preljub; i koji uzima od muža otpuštenu — čini preljub (Lk. 26, 18). Ove se Kristove riječi odnose na svaku ženidbu, dakle i na samu prirodnu i zakonsku. Svakoj naime pravoj ženidbi pripada ona nerazriješivost, koja ju obzirom na razrješenje veza, izuzimlje od samovolje stranaka kod svake svjetovne vlasti.«

Znamo, da je moralna pokvarenost podrovala najmoćnija carstva. Tko će dakle osporiti ispravnost zaključka, da su rastave brakova najveći neprijatelj blagostanja obitelji i dr-

¹⁰² Vidi: Gunčević Dr. Josip, Mješovite ženidbe, Mostar 1930. (Savremena iptanja, sv. 33.)

žava? Tako je argumentovao papa Leo XIII. pred 50 godina. To isto opetuje Pijo XI., jer je ovo pò stoljeća na žalost, i previše jasno opravdalo ispravnost onog zaključka.

III. Kako će se očuvati i učvrstiti kršćanski brak?

Čitava važnost ove vanredne enciklike dolazi u ovomu trećemu dijelu do naročitog izražaja. Tu je sv. Otac sakupio sve, na što treba upozoriti vjernike i o čemu im treba često govoriti. Dušobrižnicima je u ovom dijelu enciklike dana materija za propovijedi, tačka za tačkom pregledno nanizana. Neka je prema želji sv. Oca izrabe na duševno dobro svojih vjernika.

Mi ćemo ovdje po redu nanizati sva sredstva kako ih iznosi enciklika.

1. Božju ideju o ženidbi razmatrati i shvatiti. Naprama lakoumnom shvaćanju braka velikog dijela našega mladog svijeta valja potcrtavati ideju braka kao ustanove po izravnoj Božjoj a ne po ljudskoj volji. Ljudska volja dolazi do izražaja samo kod izbora osobe, s kojom će živjeti u braku. Sama pak ustanova ima svoj korijen u Božjoj odredbi. Tko se dakle na nju odluči, podvrgao se svojevrijedno jednoj ustanovi, kojoj je Bog odredio svrhu i označio sredstva, kojima će je postići.

2. Kršćanski živjeti i stići milost Božju. Tamo, gdje je budna težnja za pravim kršćanskim životom, daleko su misli o bračnoj nevjeri, a još dalje želje za kidanjem braka i rastavom s bračnim drugom. Iskustvo pokazuje, da u slučajevima brako-razvoda gotovo isključivo nije bilo kršćanskog života, nego da je nastranost, zapravo strastveno zastranjenje bilo kojeg bračnog druga dovelo do raskida. A jasno je: kršćanski živjeti znači u prvom redu savjesno ispunjavati dužnosti: prema Bogu, sebi samome i bližnjemu.

3. Tijesno se prisloniti uz Crkvu. U vrtlogu savremenog života može sebe i svoju obitelj sačuvati samo onaj, tko se tijesno privine uz Crkvu. Ona daje upute, rasvjetljuje tminu protivurječja i razbija oblake sumnja, što ih uzdiže ovaj materijalistički duh našeg doba. Ona će djecu prikloniti roditeljima i sačiniti iz obitelji jednu utvrdu, o koju

će se razbiti svi pozivi svjetskog i bogumrskog načina života. Sve će ih zakriliti svojim dahom i užigati u njima ljubav, kojom Bog napunja duše svijuu, što stupaju u sjeni njegove Crkve.

4. Razvijati ispravne misli o ženidbi. To je dakako u prvom redu dužnost klera s biskupima na čelu. I to, kako enciklika ističe: riječju i perom; često i temeljito; jasno i razgovijetno. Ali je želja sv. Oca, da se u ovoj potrebnjoj propagandi iskoristi i pomoć laika, da dakle stupi i na ovom polju u aktivitet »Katolička Akcija«. Koliko dušmani rade bezobzirno i ustrajno, toliko i još više valja da radi Katolička Akcija za dobru stvar svim sredstvima, što joj moderni tehnički napredak stavlja na raspolaganje.¹⁰⁵

Tumačenje bračnog života, dužnosti i učinaka s fiziološkoga staništa može po sebi biti dobro i enciklika ga načelno ne zabacuje. Ali ono vrlo često rodi zlim plodom. Postizava se baš protivni učinak. Mnogi se ljudi služe onim znanjem, da osujete cilj braka i tako se uče lukavo grijешiti, mjesto da bolje i poštenije žive.

5. Bračni drugovi valja da sudjeluju s milošću. Kakogod se uzelo, brak je uvijek skopčan s razmjerno velikim poteškoćama. Samoodricanje je bezuvjetno potrebno u velikom stupnju. I gdje ga nema, nema blagoslova! Posebna t. zv. sakramentalna milost u sakramentu ženidbe daje bračnim drugovima mogućnost, da se mogu odricati i svladavati u onim svakodnevnim potrebama, bilo malima bilo velikima, iz kojih ili radi kojih počesto dolazi do narušenja harmonije. Ali s tom milošću treba sudjelovati. To znači: treba se vježbati u samoodricanju i svladavanju. Onaj, tko kuša i nastoji, uspjjet će i postignut će. Bog će nagraditi njegovu dobru volju i nastojanje. Mir i sloga, napredak i ljubav bit će blagoslov, kojim rodi milost, zaslužena na ovaj način.

6. Priprava i spremanje na brak za mladosti. Što tko sije — to će žeti! Dobrih supruga nikada ne će biti bez dobrih momaka i djevojaka. Nije dosta otpočeti onda, kad su se već momak i djevojka svome dušobrižniku predstavili kao zaručnik i zaručnica. Kasno je onda poučavati,

¹⁰⁵ Sv. Otac je i ovdje pokazao konkretno, kako da se stavi u gibanje K. A. Nekako se ona teško miče, barem kod nas. Možda su tome krive prilike našega javnoga života, a možda je krivo i to, što je njezina primjena na naše prilike naišla odmah u početku na izvjesne teškoće.

kažnjavati, pa za kaznu odgađati vjenčanje. Poduka je zaručnička samo bliža priprava, kojoj mora prethoditi daljnja ili ranija. A ta sastoji u o d g o j u mladića i djevojke. Počevši od rodnoga doma mora se taj odgoj nastaviti u crkvi i organizacijama. Ako je po nesreći rodni dom jedan pakao, gdje dijete vidi i čuje samo zlo i svađu, onda ga njegova katolička organizacija mora primiti i naročito paziti, jer mu mora nadomjestiti odgoj kod kuće. A Crkva će ugledom svojim i vezivanjem uz oltar i ispovjedaonicu odgajati u njihovoj duši jedno ispravno shvatanje za brak i život u opće. Kad takovi mladići i djevojke dođu do ženidbe i udaje — onda ih njihov dušobrižnik s pouzdanjem spaja u brak, jer zna da ovi shvaćaju bračni vez onako, kako je to intencija Crkve.¹⁰⁴

7. E k o n o m s k o - s o c i j a l n e p r i l i k e v a l j a p o b o l j š a t i. Ondje, gdje brak ne može uspijevati kako treba radi ekonomske bijede — treba pomoći. U kršćanskom društvu, ima evo tu da se očituje naša kršćanska ljubav! Potrebama se dakle onih slojeva, koji trpe bijedu u kojemgod pogledu, mora najprije priskočiti u pomoć u ime evanđelja i one ljubavi, koju nas je učio Krist! To je p r i v a t n a inicijativa. Iza nje dolazi j a v n a t. j. pomoć države, koja se može očitovati na mnogo načina.

Što se tiče privatne pomoći, koja je dužnost imućnih slojeva, enciklika citira riječ sv. Pavla: Tko ima bogatstva ovoga svijeta, pa vidi brata svojega u nuždi i zatvori mu srce svoje: kako može da ostane u njemu ljubav Božja? (1 Iv. 3, 17). Mnogo dobra čini doduše kršćanska ljubav, mnogo više, nego što se to javno znade. Ali još uvijek nam mogu nevjernici s pravom prigovoriti, da baš oni najbogatiji imaju najtvrde srce i najviše stisnutu ruku. Tu se ne smiju zatvarati oči, nego se takav nekršćanski postupak mora javno žigosati. Pogotovo je on svake odsude vrijedan kod samoga klera. Ne ćemo reći, da je netko bogat, već samo zato što je biskup, župnik ili ka-

¹⁰⁴ Ne treba se zato ustručavati u momačkim i djevojačkim organizacijama govoriti o braku, o udaji, o izboru bračnog druga — tobože: što su to za omladinu ponešto skliske stvari. Mudar će duhovni voda znati odbiti onu nepoželjnu oštricu i svesti pažnju svojih slušača na ozbiljnost, što je predmet zahtjeva.

nonik. To pučko shvatanje skroz je krivo, naročito u današnji dan. Ali, ali... Ima među nama i danas takovih, koji bi radi povrede ove Kristove zapovijedi, morali činiti javnu pokoru!

Javno poboljšanje ekonomsko-socijalnih prilika u koliko one dolaze u obzir kod brakova — dužnost je države. Priznati valja, da moderne države u tom pogledu neprestano napreduju; ali još uvijek nema potpune pobjede ni potpune zaštite pravednosti — dokle god kapitalistički sistem vlada u svijetu. Reforma se mora provesti, to nam događaji naših dana dnevno dovikuju. Ali čini se, da je ne će biti bez nasilja i krvavih revolucija.

8. Zajednička saradnja Crkve i države najbolje je jamstvo Piju XI. za napredak kako moralni, tako materijalni obitelji i države. Crkveni brak treba da država priznaje, da ga štiti i potpomaže u svom vlastitom i nacionalnom interesu. Samo će na taj način spriječiti orkan, koji se sprema da nas sve poklopi... Dok je vremena valjalo bi da se državnicima zamisle i zaplove pravim vodama. Bojimo se, da će za koji decenij svako razmišljanje doći prekasno.

*

Iz pregleda glavnih misli ove velike enciklike vidi se, kolikom je brigom obuhvatio Pijo XI. čitavo kršćansko društvo, nadajući se, da će ono svojim otporom savremenom zlu i raspadanju biti podjedno kvasac preporođenoga novog života. Ne treba se obmanjivati: novi život i novi ljudi mogu se roditi samo na ovom putu, koji ne samo kršćanstvu, nego čitavom svijetu pokazuje papa Pijo XI.

»Naša je želja, Časna braćo, da sve ovo, što smo potaknuti pastirskom brigom s Vama promotrili, bude dovoljno prema pravilima kršćanske razboritosti razglašeno i protumačeno svima dragim sinovima, koji su neposredno povjereni Vašoj brizi. Da svi dobro upoznadu z d r a v u nauku o braku, te da brižno izbjegavaju pogibli, što ih namještaju glasnici zabluda...«

Sve ove lijepe misli, što ih razvija i sav ovaj rad, što ga poduzima vrhovni glavar katoličke Crkve za moralni i socijalni preporod našega savremenog društva, ostat će bez koristi, ne budu li se u prvome redu svijesni katolici prema njima ravnali i postupali. Katolici su snaga i zajamčeno dobro svake države, samo ako su svijesni i ujedinjeni. Germania docet. Ta-

kav pak primjer ne može ostati bez dobrog utjecaja i na one, koji inače ne spadaju u katoličku zajednicu i ne će da se ravnaju prema riječima sv. Oca.

Mi Hrvati možemo i moramo iz svega ovoga mnogo da naučimo.

IV.

Za cjelokupnost i zaokruženost prikaza o idejama i praktičnim odredbama pape Pija XI. za moralni i socijalni preporod društva spomenuo sam na početku ove radnje,¹⁰⁵ da je potrebno povući u razmatranje neke njegove izjave i odredbe, o kojima ne govori u svojim encikličnim pismima. Kad se i ove alokucije, apostolska pisma, odredbe (*motu proprio*), dekreti pojedinih kongregacija, izdani u njegovo ime i po njegovom nalogu uzmu u obzir, pred nama se ukazuje jedna grandiozna slika, kojoj je centar ličnost Pija XI. S udivljenjem stojimo pred snagom duha, koji sav taj posao inspirira i udara mu značaj svoje individualnosti.

Iz množine ovih izvora ja ću iskinuti samo najznačajnije i za svrhu ove radnje najkarakterističnije.

1. Pisma¹⁰⁶ nadb. Msgr. Signori i card. Gasparri povodom konferencije u Ženevi god. 1922.

Prvo je pismo upravljeno ženevskom nadbiskupu. U njemu papa izražuje svoje zadovoljstvo s okružnicom, koju je tom prilikom nadbiskup, na čijem se teritoriju prvi put sastala ova važna konferencija, upravio svojim vjernicima. U njoj su dakako iznesene misli, koje je Pijo XI. htio dozvati u pamet članovima i zastupnicima pojedinih država: da ih ne smije voditi samo duh strogosti, nego i duh pripravan na žrtve radi općega dobra; da je kršćanskoj ljubavi u njihovim raspravljajima baš sada mjesta, gdje se kod pobijeđenih budi razumljiva

¹⁰⁵ Strana 6.

¹⁰⁶ Lettre autographe à Mgr. Signori, archevêque de Gènes a l'occasion de la conférence internationale de la paix (Du Vatican, le 7 avril 1922); Lettre autographe a son ém. le cardinal Pierre Gasparri, secrétaire d'état au sujet de la conférence de Gènes (Du Vatican, le 29 avril 1922). — Cfr. Actes de S. S. Pie XI., tome I. str. 36. i 45.

mržnja. Ne treba zaboraviti, dovikuje Pijo XI., da najbolja garancija za mir nije šuma bajuneta, nego uzajamno pouzdanje i prijateljstvo. I zato papa poziva sve vjernike, da se molitvama obrate k Bogu za dobar uspjeh konferencije. Zaziva Božji blagoslov i goji nadu, da će doći do sporazuma u interesu napretka i civilizacije narodâ.¹⁰⁷

U drugom pismu upravljenom na kardinala-tajnika Petra Gasparri izrazuje radost, što su na konferenciji svladane poteškoće, radi kojih se bilo bojati, da ne će doći do sporazuma. Ističe njezinu historičku važnost za kršćansku civilizaciju, naročito u Evropi. Ona će, ako mudro ukloni opasnosti novih ratova, označiti novu eru u životu čovječanstva. Skreće pažnju konferencije na stanje u Rusiji, gdje se javlja glad i epidemija. A sa strahom pomišlja, kakova bi budućnost Europe bila, da ne dođe do pravog sporazuma i smirenja... Zaklinje predstavnike država, da u duhu kršćanske ljubavi i međusobne dobrohotnosti napnu sve sile, da dođe do mira u interesu općeg dobra. A pošto toga nema bez Božje pomoći, ponovno upozoruje kršćanski puk na molitvu.¹⁰⁸

Mi znamo dobro, da je ovaj glas ostao »glas vapijućega«. Neprijatelj Kristovog duha, koji je odalečio od konferencije predstavnika Crkve katoličke, nije uzimao obzira na njegove poruke. Možda mu zato djelo nije ni pošlo za rukom... U neprestanoj nervozni, strahu i neizvjesnosti taj mir, sklopljen ne u ime Oca mira i ljubavi, nego oca egoizma i oholosti, čeka čas, kad će biti izmijenjen. Ali nama je drago, da možemo zabilježiti ovu skrb Pija XI. u interesu socijalnog smirenja čitavog čovječanstva.

¹⁰⁷ »Nous faisons des vœux..., pour que les délégués des puissances veuillent bien considérer d'un esprit non seulement serein, mais encore tout disposé à quelques sacrifices sur l'autel du bien commun...; car il ne faut pas oublier que la meilleure garantie de tranquillité n'est pas une forêt de baïonnettes, mais la confiance mutuelle et l'amitié. N. n. mj. str. 36.

¹⁰⁸ »... Nous supplions les représentants de toutes les nations d'unir leurs efforts selon l'esprit chrétien et avec la mutuelle bienveillance qui en découle, en vue de procurer le bien commun, qui en fin de compte, tournera à un bien plus grand et plus durable pour chaque nation.« N. n. mj. str. 46.

2. Apostolsko pismo¹⁰⁹ »Officiorum omnium« (od 6. VIII. 1922.)

O sjemeništima i studiju klerika.

Ovo pismo navodim kao dokaz velike brige Pija XI. za solidnu naobrazbu klera. Poznato je, da je naobrazba katoličkog klera na zamjernoj visini. Pa ipak Pijo XI. na posebni način podvlači propise crkvenog zakonika i traži od kard. Bisletija kao prefekta kongregacije za sjemeništa, da ih svom strogošću primjenjuje posvuda. To je odjek uvjerenja, da je svećenik u neporočnom radu i moralnom i socijalnom — zvan u prve redove. Velikoj pak zadaći što je današnji napredak na nj stavlja, može svećenik odgovoriti samo onda, ako je uz teologiju dobro proučio filozofiju. Sve zablude našeg doba oblače se u znanstveno ruho. Pred zdravom filozofijom, izrađenom na principima sholastike, raspada se to umjetno ruho. Zato Pijo XI. naređuje u svim sjemeništima barem 2-godišnji studij skolastičke filozofije, prije samog studija bogoslovskih nauka.

S ovim je u vezi pismo¹¹⁰ upravljeno kard. Baziliju P. o m. p. i. l. i., kojim naređuje molitve za milost svećeničkih zvanja. Ta se naredba doduše odnosi izrično na Italiju, ali je mjerodavna i za ostale zemlje, gdje se pokazala jednaka nestašica klera.¹¹¹

3. Apostolsko pismo¹¹² »Meditantibus nobis« (od 3. XII. 1922.).

O 300 godišnjici kanonizacije sv. Ignacija i sv. Franje Ksaverskog.

Spomen na kanonizaciju ove dvojice velikih svetaca naše Crkve, dao je Pijo XI. priliku, da istakne baš na primjeru sv.

¹⁰⁹ »An Em. P. D. Caietanum Bisleti S. R. E. cardinalem etc., de Seminariis et de studiis clericorum«. Actes de S. S. Pie X. t. I. str. 82.

¹¹⁰ Epistola (8. VII. 1923.) ... »de solemnibus supplicationibus ad sacerdotalis vocationis gratiam pluribus impetrandam«. Actes, str. 231.

¹¹¹ Ta se nestašica u godinama, kad je ovo pismo izdano, osjećala i kod nas. Danas su naprotiv naša sjemeništa puna, te o nestašici zvanja ne možemo govoriti.

¹¹² Upravljeno na Vladimira Ledochowski, generala Družbe Isusove.

Ignacija utemeljitelja družbe i sv. Franje Ksaverskoga apostola i misionara, osobite zasluge ovoga reda, koga neprijatelji Crkve najviše napadaju. Napadaju ga, jer ga se boje — o tom su svi na čistu. Najviše ga ocrnjuju gdje mogu slobodni zidari. Njima je Isusovački red trn u oku, jer je najsnažniji stup i obrana Crkve i u današnje dane. Prema pravilima reda, Ignacije, kao bivši vojnik, odgaja vojnike pripravne, ali i spremne na boj za Crkvu. U toj s p r e m i i jest njihova snaga. Oni ne uzmiču, nego osvajaju, gdje se pojave.

U ono doba, kad je red osnovan, otpočela je jedna n o v a e r a u životu Crkve. Povijest je svjedokom velikih događaja, polučeni njegovom zaslugom: uspješne borbe s protestantskim hereticima, restauracije palog morala, probuđenog života među klerom, velike lične savršenosti pojedinaca, uspješnog odgoja omladine¹¹³, neumornog rada i velikih uspjeha u misijskom djelovanju. Sve to spominje Pijo XI. i ističe, da mu sadanje doba u mnogome liči na ono.

»Ako naime pogledaš na izvor ili porijeklo onih zala, koja danas taru ljudski rod, valja reći, da sva potječu odatle, što se ljudi odmetnuše od crkvenog autoriteta. U 18. je vijeku taj prekid znatno porasao: u onim užasnim preokretima uzdizali su čovječja prava prekomjerno, a sad ih dovode do skrajnosti. Ljudski se um, kako vidimo, isprava nečuvno: što god nadilazi ljudske sile i shvaćanje ili što se ne može svrstati u naravne osobine — sve se prezire i odbija. Sveta Božja prava ne poštvaju se ni privatno, ni javno. A kad si uklonio princip i izvor svake vlasti, Boga, slijedi naravno, da više nema nikakove ljudske vlasti, čije bi ime ili ugled bio svet. I tako nakon prezira Božjeg i crkvenog ugleda, za kratko se uzdrmaše temelji svjetskih imperija i propadoše...«¹¹⁴

Doista, tako je onda bilo, a tako je i u naše doba. Pa kako je onda sv. Ignacije preko svoje družbe, a osobito preko svoje metode u d u h o v n i m v j e ž b a m a izgradio snažne pojedince branioce i bojovnike za prava i slobodu Crkve, tako je i danas potrebno da Isusovački red jednakim žarom ide stopama svojih slavni predšastnika. Pohvalom za ovaj red Pijo XI. ne štedi, jer zna, da mu je on u radu za moralnim prepородom društva, najsnažnija potpora.

¹¹³ Na prvom mjestu osnutak i upravljanje glasovitog zavoda »Collegium Germanium« u Rimu, koji i danas cvate.

¹¹⁴ Actes de S. S. Pie XI. tome I. str. 122.

4. Odredbe i upute o Katoličkoj Akciji.

Valjda nijednu metodu preporodnog vjersko-moralnog rada ne naglašava Pijo XI. toliko kroz sve vrijeme svoga pontifikata kao Katoličku Akciju. Shvaća pod njom: sudjelovanje laikata u apostolskom preporodnom djelovanju Crkve pod vodstvom biskupa i njihovih zamjenika. Laikat se dakle time daje u časnu službu Crkve za onaj visoki cilj, koji postavlja Krista Gospodina kraljem ne samo u našem privatnom, nego i u svemu našem javnom životu. Katoličku je Akciju Pijo XI. spomenuo već u prvoj svojoj enciklici »Ubi arcano.«¹¹⁵ Obvezatnost njezinu za sve biskupe i sve vjernike čitavoga svijeta podvukao je u konzistorijalnoj alokuciji dne 23. maja 1923.

»Ova akcija ima po svojoj prirodi svrhu, da prožme duše istinitim duhom Isusa Krista, pod vodstvom posvećene hierarhije, prilagodivši se dužnostima i prilikama, što ih sobom donosi individualni i socijalni život naroda i staleža. Odsele svatko vidi važnost jedne moćne Katoličke Akcije, ne samo za vjerski život i dobro Crkve, već također i za civilizaciju i za društvo. I, eto, zašto smo u enciklici, što je malo prije spomenusmo (t. j. »Ubi arcano«) jasno naglasili, da ova K. A. bez sumnje spada u dušobrižničku službu i u kršćanski život i to u tolikoj mjeri, da sve ono, što se poduzme, da se ona proširi ili skući, samo po sebi čini jednu garanciju ili jednu pozlijedu pravâ Crkve i duša.«¹¹⁶

S uređenjem i praktičnim usposobljenjem K. A. za pozitivan uspješni rad nije svuda išlo lako. U prvi mah nijesu mnogi pravo shvatili, što hoće sv. Otac, pa su stali pogrešno razlikovati razne »tipove«, »čistu« i »mješovitu« Katoličku Akciju, odabirajući ih prema svome ukusu i bojadišući ih prema svojim nekim partikularnim željama. Sve je to danas bespredmetno — jer su svrha, bit, metode K. A. po Piju XI. i kard. Gasparriju zacrtane za sve katolike jasno i nedvournno.¹¹⁷

¹¹⁵ Vidi str. 12. (tač. 3. programa).

¹¹⁶ Actes de S. S. Pie XI. tome I. str. 218. Vidi također: Dr. D. Knievald: Pastirsko bogoslovlje, sv. I., str. 353.

¹¹⁷ Od mnogih kasnijih dokumenata ističu se: Govor Pija XI. predstavnicima Saveza katol. talijanskih sveučilišta (Osservatore Romano 23. XII. 1927.); Vidi »Vrhbosna« 1927. str. 14., 31. (izvod iz *Bulletino Officiale dell' Azione Catholica*); pismo Pija XI. litavskim biskupima (od 24. I. 1928.); kard. Bertramu breslavskom nadbiskupu (od 13. novembra 1928.) i kard. Seguri nadb. madridskom (od 27. novembra 1929.). — Kod

Drugo je pitanje: kako ćemo preko K. A. odgovoriti intencijama Pija XI. ?

Nema sumnje, da je u toj stvari sva inicijativa u rukama pojedinih biskupa. Svaki će Ordinarij prema svojim prilikama udesiti rad u svojoj biskupiji. A opet se taj ne može uspješno izvijati bez neke veze s ostalim dijelovima jednoga te istoga naroda. Ako je bilo poteškoća radi krivog shvaćanja principa, mislim, da ih dandanas već, nakon što je stvar sazrela, više ne može biti. Jedno se međutim ne smije zaboraviti: K. A. ne smije služiti nijednoj političkoj stranci, pa makar se ona nazivala i katoličkom. To je doduše lakše reći, nego provesti. No ako bude dobre volje i ako budu pravi ljudi na pravom mjestu, sve se poteškoće mogu ukloniti.¹¹⁸

5. Chirograf »C'est de tout cœur«.

O zabrani i odsudi¹¹⁹ organizacije »Action Française«.

U svojoj alokuciji u tajnom konsistoriju od 20. XII. 1926. izjavio je Pijo XI., da čitavo pitanje vezano s pokretom »Action Française« može imati i neku korist i pružiti neku pouku i katolicima izvan Francuske. U stvari je ovo bio zapravo jedan francuski domaći spor, ali s načelnom jednom notom: politički pokret vezan s vjerom, izgrađivan neovisno od crkvene vla-

nas su se za ispravno shvaćanje i razumijevanje K. A. zauzeli i uspješno je propagirali nadb. vrhbosanski Dr. Ivan Šarić, pokojni prof. Dr. Ivan Merz i profesor pastorała na bogoslovskom fakultetu Dr. Drag. Knie-wald. U njegovom je »Pastirskom bogoslovju« (sv. I. izašlo god. 1930.) najpreciznije obraden historijat, razvoj, struktura i praktična provedba K. A. na str. 351.—408.

¹¹⁸ U sadanje vrijeme, kad je kod nas stranački politički život onemogućen, lakši će biti rad na polju K. A., ako mu organi državne vlasti s pravim razumijevanjem dodu u susret. Rad na produbljenju pravog katoličkog života i žive katoličke svijesti samo potpomaže izgradnju dobrih državljana. Socijalno bi dakle ojačanje K. A. značilo ojačanje državnog organizma. To je naše shvaćanje izneseno bez ikakvog primišljaja. Ipak nam oni, koji se u ovo naše stanovište ne mogu uživjeti — pravo ne vjeruju! Oni više vjeruju ložnim članovima, koji im govore o ingerenciji »strane sile« (pape), o jezuitizmu i sličnim »strašilima«.

¹¹⁹ AAS, XIX. (1927.), str. 5.

sti, a s pretenzijama na pomoć i pristajanje katolika. Idejni vođa njegov Charles Maurras razvio je u svojim djelima i organu »Action Française« jednu ideologiju pokreta, koja se nije pokrivala sa smjernicama, što ih razvija crkveno naučiteljstvo. S druge je strane nacionalna i stranačka njegova nota osvojila simpatije u tolikoj mjeri i zauzela toliki razmah, da je daljnje njegovo napredovanje postalo pogibeljnim.

Maurras-ova su djela zajedno s organom »Action Française« bila uzeta u pretres i načelno odsuđena već godine 1914. za pontifikata pape Pija X. No na intervenciju mnogih, a među njima i vrlo uglednih ličnosti Pijo X. nije publicirao osude. Jednako je Benedikt XV. držao, da nije bilo zgodno vrijeme, da stvar ide u javnost.

Po sudu Pija XI. nije se više smjelo čekati. I ako bolna srca, on je naredio, da se izda dekret, kojim se odsuđuju djela Maurras-ova i časopis »Action Française«. ¹²⁰ Tim je ovoj stvari, koja je silno uzбудila duhove u Francuskoj, udaren pečat od Crkve odsuđenog pokreta. Jedan memento svima, koji se svojim laičkim sposobnostima upuštaju da kritikuju, tumače, prekrajaju i natežu odredbe crkvenog naučiteljstva prema svojem političkom ili kulturnom shvaćanju. Svaki se politički pokret ili strančarstvo nalazi u opasnosti, da skrene s pravog puta čim stane s nepovjerenjem primati direktive sv. Stolice ili počne da na svoj račun unosi distinkcije, koje bi imale da prikriju neispravno jedno stanovište.

U spomenutoj alokuciji rekao je Pijo XI. :

»Ako ima koga, komu treba još jasnije posvijetliti, onda velim: katolicima na nikakav način nije slobodno pristupiti k pokretu ili nekoj školi onih, koji strančarstvo pretpostavljaju vjeri i zahtijevaju, da ona služi stranci. Nije slobodno niti sebe, niti druge, pogotovo omladinu, vezati njihovim autoritetom ili zaptom. Odande prijeti pogibao kako ispravnom poimanju vjere i ćudoređa, tako katoličkom odgoju mladeži... Jednako nije slobodno katolicima držati, potpomagati ni čitati dnevne časopise, što ih izdaju ljudi, čija djela valja odsuditi, jer se udaljuju od naše nauke o vjeri i ćudoređu. Oni počesto u uvodnicima, kritikama i bilješkama svoga dnevnika pružaju čitateljima, a osobito omladini takove stvari, u kojima će ovi ne rijetko naći uzrok duševne svoje propasti.«

¹²⁰ AAS, XVIII. (1926.), str. 529.

Ova osuda »Action Française« ima doista jednu važnost općenitog značenja. Istakao ju je Pijo XI. u citiranom pismu na kard. Andrieu-a, kojim je popraćen dekret sv. kongregacije oficiija. U njemu se veli, da u Maurrasovim djelima nema ispravnog shvaćanja o autoritetu papinskom, o kompetenciji sv. Stolice da sudi u nekim stvarima, o duhu pokornosti, a pogotovo poštovanja i podložnosti; naprotiv ima puno opozicije i revolte, prigovora, šta više insinuacija, izmišljotina, kleveta krivih i apsurdnih.¹²¹ Takovo je djelovanje jedno zavađanje na otpad od duha Crkve i njezinih načela, pa makar se ono izvijalo pod vidom ne znam kakove požrtvovnosti. Da je ugušeno još god. 1914., bilo bi prošlo s manje žrtava i boli, nego god. 1926. Pojavama ove vrsti valja za rana, najbolje odmah, stati na put, dok se zlo ne raširi i ne ukorijeni. Za razvoj, napredak i razmah jednog zdravog socijalnog djelovanja na principima kršćanskim, nema sumnje, da je po svim katoličkim zemljama pridonijela svoj dio i ova osuda. Slične organizacije po drugim zemljama, učile su se ovdje na tuđoj nesreći. A to je svakako jedan pozitivni uspjeh. Često teološki neobrazovanima pojedincima više otvori oči jedan ovakav potez crkvene vlasti, nego i vrsni stručni izvodi, kojih ne shvaćaju radi nedostatne prednaobrazbe.

6. Propisi i izjave u pitanju ženske mode.

Ne će se prevariti tko savremeni nagli pohod niz strmitu u pitanjima ćudoređa dobrim dijelom pripiše — ženskom svijetu. Nevjerojatna je lakhoća, kojom se ženski rod zanosi za vanjštinom. Radi odijela se često gubi značaj i poštenje. Moda je njihov svemoćni — apsolutni tiranin.

Bolesti nećednog odijevanja podlegle su i katoličke žene. Zato je Pijo XI., znajući koliki je moralni upliv žene u savremenom društvenom životu, iznio i svoje mišljenje u tom smjeru

¹²¹ »... une absence non moins absolue de tout esprit de soumission ou tout au moins de consideration et de respect; une attitude prononcée d'opposition et de revolte; un oubli ou plutot un vrai mépris de la verité, allant jusqu'à l'insinuation et la divulgation d'inventions aussi calomnieuses que fausses et absurdes.« AAS n. n. mj., str. 7.

u audijenciji katoličkih gospođa iz Pittsburga 15. VIII. 1925. i u svom govoru korizmenim propovjednicima i rimskim župnicima 14. II. 1926. Rekao je, da propovjednici i župnici nikada ne će dosta glasno podići svoj glas protiv ove »profanacije ljudskoga tijela«, koje je Božji hram, tako da se mnogih nećudoredno obučениh žena mora Krist samo stidjeti.¹²² Odobrio je zatim sve, što su u tom pogledu učinili talijanski biskupi Mistrangelo, Maffi, Bacciarini, Pompilj, a naročito biskup u Linzu Dr. G fö l l n e r. Izašla je po njegovom napatku i odredba Sv. Kongregacije Koncila od 12. I. 1930., upravljena svim biskupima u pitanju nedolične ženske nošnje.

Tako je Pijo XI. i u ovom važnom pitanju podigao svoj glas i založio se svojim ugledom vrhovnog glavarara katoličke Crkve samo da stane na put moralnoj podivljalošći ženskog svijeta i propadanju najosnovnijih moralnih osjećaja.

7. Pismo kardinalu B. Pompilj o progonima kršćana u Rusiji.¹²⁴

Sav je civilizovani svijet sa zgražanjem primao vijesti o bijesnom napadaju bezbožaca u sovjetskoj Rusiji protiv svega, što nosi ikakovo sjećanje na Boga i vjeru. Možda su mnogi od predstavnika javnog života i bili protiv toga okrutnog postupka, ali su šutjeli . . . P r v i, koji je podigao svoj glas protiv nečovječnog postupka izludjelih boljševičkih tirana — bio je papa Pijo XI. Iza njega su tek došli drugi sa svojim protestima i izljevima simpatija za progonjene.

I taj gest Pija XI., kojim je poveo križarsku m o l i t v e n u vojnu na Rusiju, odjeknuo je po cijelom svijetu. Upekao je silno boljševičke vođe, pa su oni najnečasnijim pogrđama navalili na Pija XI. Ali se moralna snaga njegovog udarca ne da umanjiti, a još manje izbrisati nikakovim pogrđama. Ona ostaje čitavom kulturnom svijetu za sva vremena samo jedan dokaz

¹²² Isp. »Osservatore Romano« od 15. II. 1926. (123). Vidi kod: Dr. D. Kniewald: Pastirsko bogoslovlje, I. sv. str. 299. i sl.

¹²⁴ Izdano 2. II. 1930. Isp. »Katolički List« br. 8/1930. str. 88.: Okružnica jugoslavenskog episkopata s tim u vezi, da se dan 19. marta 1930. provede kao molitveni dan za Rusiju.

više, da je papinstvo u socijalnom životu naroda jedna pozitivna, konstruktivna snaga.

Svi oni, koji danas s izvjesnom nebrigom gledaju na prilike u sovjetskoj Rusiji, nijesu shvatili zamašaja ovog papinskog protesta. Svi oni na vrhovima u pojedinim evropskim državama nijesu ni izdaleka prožeti onim duhom, koji je jedini u stanju da se uspješno odupre razornoj navali općeg nihilizma. Ako nijesu ateiste, ono su liberalci i agnostici indiferentiste, ljudi, koji nijesu daleko od čistog duha materijalizma. Socijalistički nazor na svijet i život — to je kredo na pr. jednoga Brianda, Macdonalda, Pilsudskog, a skrovito, negdje u dubini duše, i Benita Mussolini. Jesu li oni u stanju prozrijeti svu nedostatnost nekih svojih političkih poteza i ekonomskih mjera, kojima se misle oduprijeti boljševizmu? Hoće li oni usvojiti i razumjeti argumentaciju Pija XI. u svoj njezinoj snazi? Ne vjerujem! Pred navalom orkana, što se sprema na Evropu treba jačih obrambenih utvrda... Rastrovani život, načelna nesređenost, poganske zablude, kapitalističko izrabljivanje, preziranje pozitivne vjere, samo su kadri pripraviti tlo, na kojemu će se jednoga dana zaigrati krvavo revolucionarno kolo...

8. Rješenje »rinskog pitanja«.

Lateranski ugovor¹²⁵ od 12. veljače 1929.

Mogao bi netko na prvi mah pomisliti, da je lateranskim ugovorom riješeno jedno pitanje između sv. Stolice i Italije, koje ne prelazi okvir interesa ostalog kršćanstva. Takovo shvatanje ovoga čina bilo bi pogrešno. Rješenje rinskog pitanja ima za moralni i socijalni preporod katolicizma i kršćanstva uopće upravo nedoglednu važnost. Crkva se riješila jednog tereta, koji ju je olovnom težinom vezivao uz zemlju i vremenite zemaljske zapletaje. Njezina su krila slobodnija, njezin pogled svjetliji i odlučniji. Za njezin sveti poziv nastaju opet dani ranoga mladoga kršćanstva...

Providnost je Božja tako uredila sa svojom Crkvom. Materijalni je imetak bio kroz dugo vrijeme u njezinim rukama

¹²⁵ Vidi: Dr. D. Kniewald: Iz crkvenog života (Rimsko pitanje, »Bogoslovska Smotra«, god. XVII. (1929.), str. 163.

zalog velikog napretka za čitavu kulturu. Bilo je doduše i zla stim u vezi. Ali se baš na taj način istakla u crkvi Božja ruka voditeljica i pomoć Duha Svetoga. Makar zapletena u teške zamke i brige, daleke njezinom pozivu, nije ga ona nikada oskvrnula niti pogazila. Sveti zaklad vjere i morala očuvala je nepovrijeđen i nepromijenjen. Prošla je kroz vatru očišćenja i danas nam stoji, čista i sjajna, kako dolikuje pravoj zaručnici Kristovoj...

Rješenje rimskog pitanja ima još jedno svoje značenje, koje daleko prelazi uski okvir običnoga poslovnog akta između dviju stranaka, te predstavlja jednu vrednotu općega značenja. Tu stranu ističe rektor milanskog sveučilišta presv. Srca Isusovog fra A. Gemelli, pišući o misiji pontifikata Pija XI.¹²⁶

»Taj događaj nije samo i nije jedino politički događaj, kao što je to netko htio i nastojao ovih dana utvrditi iz razloga odveć jasnih, a da ih iznosim. Ako se hoće, može se reći, da on ima i političko značenje, ili bolje da ima posljedica političkog značenja... No iznad svega: on je jedan događaj vjerski.«

Da to dokaže A. Gemelli baca pogled na jedno razdoblje u povijesti Crkve od vremena pape Pija VII. do lateranskog pakta. To razdoblje karakteriše oštri nastup liberalizma protiv Crkve. Pod raznim formama uvijek mu je bila prva tendencija: suzbiti, potisnuti i ugušiti glas Crkve. A svi pape od toga doba, svaki na svoj način, pridonose k jednom te istom cilju: pobjedi crkvenog mišljenja u javnom i privatnom životu. K tomu cilju vodi živi i žilavi rad Pija IX., intelektualni, moralni i socijalni preporod Leona XIII., produbljenje vjerskog života i suzbijanje modernizma za Pija X., apostolat mira za Bene-

»U djelovanju i u mišljenju papa XIX. vijeka postoji takav jedan kontinuitet, da se njihove fizionomije, kolikogod duboko diferensirane, slažu u idealnu jedinstvenost, općenito izraženu: **spasiti čovječanstvo!** Upiru na zlo, što ga rađa autonomija ljudskog života, koja je našla svoj najsavršeniji izražaj u liberalizmu. Zato **predstavljaju čovječansku nauku spasa** u shvaćanju, po kojem je čovjek ovisan od Boga prema moralnom zakonu, a društvo ima svoju svrhu, što se podudara sa svrhom Providnosti.«

¹²⁶ La missione del pontificato di Pio XI. Vita e Pensiero fasc. 6/7 1929., str. 349.

dikta XV., te pobjeda katoličke misli i katoličkog principa za Pija XI. u lateranskom ugovoru i konkordatu s Italijom.

Nakon borbâ od čitavog jednog stoljeća vidi o. Gemelli pobjedu u rješenju rimskog pitanja:

»Pobjeda je konačno došla s lateranskim ugovorom i konkordatom. Opetujem: ova dva akta nijesu sama, niti su jedina pogodba o miru između dvije države. Oni su **javno priznanje**, onoga, što je Crkva od Pija IX. do Pija XI. unosila u svijet: da je spas modernog društva u povratku na osnovice, na koje ga je Bog osovio: u katolicizmu. Italija je s ovim konkordatom priznala javno i svečano pred licem cijelog svijeta, da je liberalno shvaćanje države, pojedinca, obitelji sa svojim filozofskim zahtjevima i svojim socijalnim izvodima, promašilo cilj. Konkordatskim je člancima razoreno ono, što je liberalizam izrađivao kroz cijelo stoljeće...«¹²⁷

Možda o. Gemelli gleda na stvar nešto jače sa svog nacionalnog gledišta, kad se zanosi mišlju, da će Italija biti putokaz savremenom društvu u restauraciji. Kad bi konkordat bio izvađan onako, kako je sačinjen i kad bi bilo toliko katoličke svijesti kod talijanske strane, koliko je poštenja i plemenitih želja kod vatikanske, — možda bi taj optimizam bio i opravdan. Ali bez obzira na to, vrijedna je pažnje njegova misao o rješenju rimskog pitanja. Nitko ovom činu ne smije odreći važnost akta, kojim se Pijo XI. uspeo visoko k idealnom cilju svoga pontifikata.

*

Zaglavak.

Sve enciklike Pija XI. što su izašle do konca godine 1930. promotrili smo pod jednim vidom: u koliko one unapređuju moralni i socijalni preporod društva. Razumije se samo po sebi, da se one obraćaju na ono društvo, koje priznaje papu, kao glavara Kristove Crkve. Dakle na katoličke narode i njihovu inteligenciju. Najveći dio katolika živi u Evropi; na evropskoj je dakle inteligenciji da sasluša riječi glavara svoje Crkve, da ih upije u se, pa da bude kvasac razvoja za svako dobro među svojim narodom. Po kulturnoj svojoj visini i snazi, bila bi ova katolička inteligencija stvaratelj i regulator jav-

¹²⁷ N. n. mj. str. 354. 355.

noga mišljenja u Evropi. Moralnom bi svojom izgradenošću ona bila najsnažniji štit protiv svih razornih elemenata, bilo u obiteljskom, bilo u društvenom i državnom pogledu. Na formiranje takove inteligencije pomišlja Pija XI. kad zabacuje laicizam i kad stavlja svim intelektualcima pred oči ideale intelektualca i vjernika sv. Tomu Akvinskoga i sv. Augustina.¹²⁸ Nema pak sumnje, da katolički rad za društveno opće dobro ne može ostati bez jakoga dojma na one, koji ga prate. I zato bi na principima Pija XI. izgrađena i osviještena inteligencija imala veliki upliv i na inteligenciju ostalih kršćanskih naroda. Njezin bi se zahvat u javni i državni život odrazio i u nedavnim događajima, koji su tako snažno prodrмали cijelim svijetom. Katolička inteligencija nije imala uzda u svojim rukama niti pred, niti za, a pogotovo ne poslije svjetskog rata. Nepravedno je stoga na nju obarati ikakovu krivnju ili na nju svaljivati odgovornost. Osnovni principi kršćanske vjere i kršćanskog morala zajednički su danas barem svima katolicima i pravoslavnima. Jedan zajednički front za obranu temelja kršćanskog naziranja na svijet i život nije nipošto stvar nemogućnosti.

Ali — kršćanska je evropska inteligencija daleko od misli i ideja Pija XI.! Ne varajmo se: ona je otrovana i zato bolesna, te nesposobna za djelo regeneracije. Ako nam putem Katoličke Akcije ne uspije odgojiti n o v i r o d, za kojim Pija XI. toliko žudi, ništa ne ćemo uspjeti u borbi s ocem bezvjerja i tame. Zavladat će nad nama i nad našim narodom isto onako, kako danas vlada nad Rusijom i nad dobrim ruskim narodom. Ništa ne čini, što je po kazivanju sviju, taj ruski narod »bogoiskatelj« i što mu je religioznost svojstvena... Njegova vlastita djeca postaju već pionirima bezbožničkih organizacija i protagonistima u obeščašćivanju svega, što se naziva svetim... Na vlas će jednako biti i kod nas — ne opameti li se naša inteligencija i ne uoče li pogibelj oni, koji drže u rukama kormilo narodne državne lađe...

Možemo ustvrditi, da je briga Pija XI. za moralni i socijalni preporod društva glavna značajka njegovog pontifikata. Zapravo: glavno njegovo nastojanje ili cilj, prema kojemu on

¹²⁸ Vidi izvode na str. 23. i 80.

upravlja sve svoje čine. On ga je prekrasno formulirao u prvoj svojoj enciklici riječima: *Mir Kristov u kraljevstvu Kristovom!* Promatranje dakle papinih enciklika, pisama i alokucija pod ovim vidom najviše odgovara njegovoj glavnoj i vrhovnoj intenciji. I radi toga se može uočiti neka *jedinstvena* nota, koja se provlači kroz sve enciklike, a pogotovo dolazi do izražaja u najglavnijima: »Ubi arcano«, »Quas primas«, »Mortalium animos«, »Divini illius« i »Casti conubii«. Pijo XI. dobro pozna savremeni život, vidi na kakovom se bespuću nalazi savremeno društvo i zato ne prestaje vapiti glasom velikim i snažnim: vratite se natrag Gospodinu! Njegov caeterum censeo jest — snažna Katolička Akcija! Ako se udruže katoličke snage, odhrvat će se uz Božju pomoć duhu, koji proždire život i duše...

Prigodom misničkog jubileja Pija XI. napisao je u svečanom broju¹²⁹ milanskog časopisa »Vita e Pensiero« kardinal Francesco R a g o n e s i jedan osvrt na enciklike Pija XI. do onda objelodanjene. Ma da su pisane u raznim prigodama, povodom raznolikih događaja, vidi se u njima *jedinstvena* nota. Vodeći računa samo o 12 enciklika, kard. Ragonesi veli: sva četiri sredstva, što ih papa u raznim zgodama preporučuje — (zdrava nauka prožeta svetošću, svećenička služba vršena s nježnošću, katolička akcija vođena franjevačkom revnošću, evandeoski zanos praćen požrtvovnošću¹³⁰) — harmonično su upravljena k jednom jedinom cilju: k triumu Kristovog Kraljevstva. Enciklike imaju jedan vrhovni cilj: ostvariti program zacrtan u prvoj. Sve skupa sačinjavaju jedan kodeks organički sredene i povezane nauke, da bi mogle nositi naslov: Traktat o miru Kristovom u Kraljevstvu Kristovom.¹³¹

¹²⁹ L' unità nella varietà delle encicliche di Pio XI. Vita e Pensiero Nro 6/7—1929. str. 356—369.

¹³⁰ Ovako ih je prema sadržaju grupirao kard. Ragonesi.

¹³¹ »Esse... vennero pubblicate in differenti circostanze e dirette a diversi fini particolari, ma tutte concorrono in armonia al conseguimento di un unico scopo supremo: all' attuazione del programma annunziato nella prima; sicchè formano un corpo di dottrina così ordinato ed organico, da potersi intitolare: Trattato della pace di Cristo nel regno di Cristo«. N. n. mj. str 368.

I doista! Tko s poznavanjem zagleda u ovaj kolosalni rad, izvršen inicijativom i pod nadzorom Pija XI., ostat će zadržan nad snagom ovoga providencijalnoga muža. On svečano proglašuje Krista Kraljem čovječanstva; on se svim žarom zauzima za misijsko djelovanje; on energično rastavlja i luči politiku od katolicizma i naređuje rad u Katoličkoj Akciji, makar da mu pričaju o realnim poteškoćama; on radikalno rješava »rimsko pitanje« i zapanjuje cio svijet; on neustrašivo i svijestan si veličine svog poziva zahtijeva reformu i strogo vjersku formu odgoja kršćanske omladine i kršćanskog braka — kao temelja budućnosti svakog naroda i svake države; on gotovo bi rekli, nesmiljeno izrezuje bolne dijelove na organizmu Crkve: odsuđuje Action Française i pankršćanski pokret, jer ne da, da se sjena miješa sa svjetlom, niti varka s istinom.

★

Gdje se osjeti i primijeti opadanje ljubavi za Crkvu i njezine propise, koga uzbuni zlo, što se toliko osililo u naše dane, neka se marljivo zadube u studij enciklika Pija XI. Ojačat će njegova vjera, procvjetat se nanovo njegova ljubav, i ustaliti se njegov zanos za katoličkim nazorom na svijet i život.

